

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-72-137>

УДК 316.3:338.2:314.1:323.2

ПРОБЛЕМАТИКА МОЛОДІ У ЗБЕРЕЖЕННІ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ¹

PROBLEMS OF YOUTH IN PRESERVING HUMAN POTENTIAL FOR RECOVERY OF UKRAINE

Біль Мар'яна Михайлівна

доктор економічних наук, старший науковий співробітник,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4979-4019>

ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України»

Войтович Назар Теодорович

здобувач третього освітньо-наукового рівня,

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-5290-8893>

ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України»

Павлишин Ярослав Олексійович

здобувач третього освітньо-наукового рівня,

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-7487-6160>

ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України»

Bil Mariana, Voytovych Nazar, Pavlyshyn Yaroslav

Dolishniy Institute of Regional Research of NAS of Ukraine

Стаття присвячена проблематиці збереження людського потенціалу України з пріоритизацією підтримки молоді. Проаналізовано досвід реалізації молодіжної політики в Україні, що дозволило виділити новітній інструментарій підтримки молоді. Запропоновано заходи та інструменти підтримки молоді за сферами формування, використання і розвитку потенціалу молоді в Україні, стимулювання реєміграції в Україну, підтримки створення сім'ї та демографічного відтворення, становлення національно-патріотичного світогляду і пасіонарної позиції. Акцентовано, що більшість розвинутих держав включились у боротьбу за людський потенціал в умовах «ери нестачі молоді». Для України, яка продовжує бути стійкою та бореться з агресором, необхідно шукати шляхи збереження людського потенціалу, особливо через мотивацію молоді працювати і створювати сім'ю в Україні.

Ключові слова: підтримка молоді, молодіжна політика, збереження людського потенціалу, реєміграція, демографічна катастрофа.

The article is devoted to the problem of preserving the human potential of Ukraine with prioritization of youth support. The experience of implementing youth policy in Ukraine is analysed, which allowed to highlight the latest tools for supporting youth. Positive are the initiatives to create the Ukrainian Youth Fund, develop the «Youth Guarantee» standard according to EU approaches, train and active of youth workers. Proactive tools are used to stimulate youth employment through micro-grant financing for the creation and development of one's own business, and compensation for youth employment. At the same time, the growing migratory sentiments of youth after the patriotic surge of 2022 indicate the insufficiency of such measures. Therefore, priorities for supporting youth are proposed in the areas of forming, using and developing the potential of youth in Ukraine (education and employment), stimulating re-emigration to Ukraine, supporting family creation and demographic reproduction, forming a national-patriotic worldview and passionate position. It is emphasized that most developed countries have joined the struggle for human potential in the conditions of the «age of youth scarcity». For Ukraine, which continues to be resilient and fights the aggressor, it is necessary to look for ways to preserve human potential, especially through motivating

¹ Статтю підготовлено в межах НДР «Міграційна безпека як детермінанта соціально-економічної резильєнтності України: просторовий вимір» (№ ДР 0124U002049).

young people to work and create a family in Ukraine. The sphere of youth policy of forming a national-patriotic worldview and passionate position is underestimated. However, according to the survey, 3/4 of young people determine their inability to influence even the decisions of local government bodies. This indicates significant gaps in government institutions and the youth environment. To correct the situation, initiatives to create a youth government, youth councils and elect youth mayors are expected. The education sector and the quality of educational services require radical changes. The issue of re-emigration is very sensitive, requiring public discussion. The identified priorities for supporting youth should be formalized in the State Target Program «Youth of Ukraine» for 2026–2030 and the «Youth Guarantee» standard based on the EU experience. The preservation of human potential and the sustainability of Ukraine directly depend on the effectiveness of youth support measures.

Keywords: youth support, youth policy, preservation of human potential, re-emigration, demographic catastrophe.

Постановка проблеми. Людиноцентричний підхід є слабкою ланкою державної політики розвитку України. Децентралізація дала певні шанси для виправлення ситуації, однак повномасштабна війна призупинила ці процеси.

Інтелектуально-трудова потенція позиціонується як одна з ключових переваг України в глобальному середовищі. В Індексі людського розвитку саме завдяки індикатору «грамотності» Україна зберігає відносно високі позиції. Однак зростаюча соціально-економічна нерівність та низький ВВП на душу населення відкидають Україну в другу сотню країн за рівнем людського розвитку.

Ще до повномасштабного російського вторгнення в Україну була прийнята Стратегія людського розвитку. Демографічна катастрофа в умовах масової вимушеної міграції активізувала владу до пошуку рішень у сфері демовідтворення та затвердження Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року. Стратегія містить широкий перелік заходів, втілення яких в життя за поточних умов складно уявити. Відтак, у дійсності в Україні відсутнє цілісне і системне бачення пріоритетів збереження людського потенціалу. Для вирішення цієї проблеми мають розроблятися реалістична стратегія та оперативний інструментарій у сферах демовідтворення, сімейної політики, регулювання міграції, ефективного використання і розвитку людського потенціалу. Складні умови війни вимагають збереження людського потенціалу, адже без цього неможливі стійкість економіки і суспільства.

Одним з пріоритетних напрямів збереження людського потенціалу є підтримка молоді, що передбачає створення умов для (а) формування, використання і розвитку її особистого потенціалу в Україні (навчання, зайнятість, підприємництво, громадська і політична активність), (б) стимулювання реєміграції, (в) створення сім'ї та демографічного відтворення; г) становлення національно-патріотичного світогляду і пасіонарної позиції.

Молодіжна політика в Україні досі перебуває на етапі становлення, незважаючи на прийняття в 2021 році у новій редакції Закону України «Про основні засади молодіжної політики», Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2021–2025 роки, що спонукало регіони й громади приймати власні програми підтримки молоді. У 2025 році розпочалась робота з розробки Концепції Державної цільової програми «Молодь України» на 2026–2030 роки. У рамках реформи децентралізації з 2014 року значна увага приділяється розвитку мережі молодіжних центрів. У 2023 році створено Український молодіжний фонд. Ці та інші кроки спричинили певні зрушення в молодіжній політиці. Їх необхідно продовжувати. Воєнний час вимагає рішучих дій і реакцій з залученням до дискусій науковців. Тому тема публікації є актуальною і своєчасною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

В умовах війни проблематика збереження людського потенціалу почала привертати значно більше уваги науковців. Так, О. Самборська, С. Воскобійник і Д. Шевченко, досліджуючи людський потенціал України, говорять про «тиск» і потребу його збереження та примноження [1]. О. Томчук вказує на «виснаження» системи державного управління, що впливає на можливості збереження людського потенціалу [2]. О. Тулай, Н. Карпишин та Б. Ференс досліджують проблему збереження і розвитку людського потенціалу в постковідний період [3]. І. Петрова, В. Сандугей та С. Мамедова піднімають питання перетворення людського потенціалу в капітал [4]. У праці А. Колота, О. Герасименко та А. Шевченко досліджується «амортизація людського капіталу» [5].

Проблематика людського потенціалу в працях іноземних науковців зберігає прогресивний фокус. Так, Й.Е. Рахмад розглядає становлення «Суспільства 5.0», епохи гіперзв'язності та їх вплив на людські ресурси [6]. К. Екума досліджує вплив автоматизації та штучного інтелекту на «розвиток талан-

тів» [7]. Розвиток високоякісних людських ресурсів в умовах цифрових трансформацій, необхідності залучення талантів досліджує П. Тран [8]. Г. Кубас, Б. Равікумар та Г. Вентура висновують, що країни з браком ресурсів можуть розвиватись і бути стійкими, якщо будуть залучати кваліфіковану робочу силу [9]. Такі розробки вказують, що розвинуті держави продовжують боротьбу за таланти, особливо молодь, і Україні треба включатись у цю боротьбу, щоб не залишитись донором людського потенціалу.

Що стосується проблематики молоді, то варто відзначити працю Н. Дзюби, яка досліджує вплив суб'єктивного благополуччя на міграційні наміри молоді [10]. О. Чуб відзначає переважання негативних оцінок молоді у постконфліктних ситуаціях, вищі протестні настрої через безробіття й бідність [11]. Це вказує на вищі потреби й очікування молоді в складних умовах. Для прикладу, в дослідженні 2019 року [12] виявлено найвищий вплив на «позитивне сприйняття» якості життя молоді соціального оточення, економічних та екологічних умов. Відтак повномасштабна війна поглибила негативні оцінки для частини молоді, яка зберігає міграційні наміри, хоча для значної частини молоді війна спричинила сплеск патріотизму, утвердила наміри навчатись і працювати в Україні, захищати її в лавах ЗСУ. Так, у праці Ю. Шевцової досліджується готовність молоді брати участь та відповідальність за розвиток суспільства [13]. Т. Васильців та ін. досліджують вплив міграційних втрат молоді на можливості повоєнного відновлення України [14]. А. Круглашова та Н. Сабадаш аналізують молодіжну політику та інструменти її реалізації з акцентом на європейські практики [15]. Європейський досвід сприяння зайнятості молоді є предметом дослідження М. Махсми та О. Чуб [16].

В іноземних публікаціях значний інтерес викликають питання приналежності молоді через інститути громадянства, мобільності, що визначає різні стани її переходу та вимагає заходів підтримки (праця А. Гарріс, Е. Куерво та Й. Він [17]). Дослідження переходів молоді від дитинства в доросле життя, від навчання до зайнятості, як правило, супроводжуються проблематикою покоління NEET («Not in Education, Employment or Training»), впливом молодіжної політики на його формування (праця Дж. Джонгблуд та Дж. Ф. Жіре [18]). Піднімається питання стимулювання зайнятості молоді, проблемність якої значно зросла в постковідний період. Так, М. Лам-

бовська, Б. Сардінья та Я. Белас за результатами аналізу безробіття молоді в ЄС доводять різні наслідки пандемії, коли для одних країн безробіття залишилось довгостроковою проблемою, а для частини розвинутих економік зміни були несуттєві [19]. Таким чином, розвинуті економіки проявляють вищу стійкість та можливості підтримки молоді. Однак у цілому, безробіття молоді в країнах ЄС дуже строкате. Це доводить К. Морріс, досліджуючи переходи молоді від навчання до праці («the school-to-work transition»), які супроводжуються неоднорідністю зв'язків з умовами місцевих ринків праці, однак мають спільну ризикогенність «ефектів рубців» [20]. Одним з шляхів вирішення проблем зайнятості молоді просувається ідея її залучення до прогресивних форм підприємництва, зокрема сталого (дослідження Туніо М. та ін. [21]).

У цілому навіть для розвинутих держав є високою вразливість молоді та потреба забезпечення її життєздатного («viable») майбутнього. За висновками Дж. Дайсон, К. Джеффри, А. Сьорд та С. Тредголда, сучасна молодь стає більш стурбованою «виживанням» через безробіття, обмежений доступ до послуг, політичний авторитаризм, інші впливи конвергентних криз [22].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Таким чином, молодіжна тематика в іноземних працях зберігає проблемний контекст. Для України проблеми молоді набувають ще більше ризикогенного змісту. Відтак комплексне бачення підтримки молоді, викладене в працях іноземних авторів через аспекти приналежності, переходів, життєздатності, сприяння зайнятості і підприємництва є орієнтиром для визначення стратегічних та оперативних заходів в Україні. Наразі головним завданням для України стоять виживання і стійкість, коли мають прийматись дієві рішення для збереження людського потенціалу. Тому підтримка молоді має бути на порядку денному пріоритетів національної безпеки й стійкості.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є обґрунтування актуальних пріоритетів підтримки молоді в контексті збереження людського потенціалу України як умови її стійкості та безпеки.

Цілями статті визначено: аналізування досвіду реалізації молодіжної політики в Україні, виокремлення традиційного й новітнього інструментарію підтримки молоді; розподіл головних сфер підтримки молоді в контексті цілей збереження людського потенціалу;

формулювання рекомендацій щодо пріоритетів підтримки молоді в Україні з відчутним наслідковим ефектом.

Виклад основного матеріалу дослідження. Заходи підтримки молоді для збереження людського потенціалу є синергією політики в різних сферах – економічній, соці-

альній, культурній, інформаційній. Вони специфікуються в молодіжній політиці, яка за своєю суттю покликана не лише вирішувати нагальні проблеми молоді, але й корувати різні сфери її підтримки.

У табл. 1 узагальнено основний інструментарій молодіжної політики в Україні. Досвід

Таблиця 1

Інструментарій молодіжної політики в Україні

Традиційні інструменти (не завжди реалізуються на практиці)	Нові інструменти
1	2
1. Інструментарій загальної дії	
- Діяльність профільних органів державної влади та їх територіальних підрозділів. - Спеціальне законодавство. - Цільові програми (державні, регіональні, місцеві). - Грантові програми, що реалізуються міжнародними організаціями спільно з органами влади. - Соціальні пільги для студентської й учнівської молоді (наприклад, на проїзд).	- Діяльність Українського молодіжного фонду. - Розробка стандарту «Молодіжна гарантія» за підходами ЄС. - Підготовка і діяльність молодіжних працівників. - Проведення масштабних комунікаційних заходів типу Українського молодіжного форуму.
2. Інструментарій формування, використання і розвитку потенціалу молоді в Україні:	
у сфері освіти	
- Розвиток інфраструктури освіти. - Державне замовлення на підготовку, підвищення кваліфікації кадрів. - Субвенції з Державного бюджету місцевим на цілі розвитку освітньої інфраструктури.	- Надання ваучерів безробітним для навчання. - Впровадження дуальної освіти. - Патронаж програм освітньої (академічної) мобільності. - Позика до спеціального фонду Державного бюджету на проєкт «Удосконалення вищої освіти в Україні заради результатів»
у сфері зайнятості	
- Державні гарантії першого робочого місця. - Сприяння стажуванню в потенційних працедавців. - Квоти працедавцям у працевлаштуванні молоді. - Виплати з безробіття для молоді без страхового чи з мінімальним страховим стажем. - Кар'єрні заходи (ярмарки, презентації).	- Мікрогрантове фінансування створення і розвитку власної справи. - Компенсації працедавцям за працевлаштування молоді. - Діяльність відділів сприяння працевлаштуванню в закладах вищої освіти. - Діяльність молодіжних центрів розвитку підприємництва.
3. Інструментарій стимулювання реєміграції в Україну	
- Ведення Єдиного державного демографічного реєстру. - Міграційна статистика. - Соціологічні опитування молоді про міграційні наміри.	- Статус закордонного українця для осіб від 16 років з українським етнічним походженням. - Заклади освіти за кордоном, в яких викладається українська мова. - Портал «Український освітній всесвіт».
4. Інструментарій підтримки створення сім'ї та демографічного відтворення	
- Бюджетне фінансування через Державний фонд сприяння молодіжному житловому будівництву на компенсацію житлових кредитів. - Допомога при народженні дитини. - Соціальні пільги багатодітним сім'ям, самотнім матері/батьку.	- Програми стимулювання народжуваності (усиновлення) в територіальних громадах, у т.ч. зі зростаючими виплатами на кожну наступну дитину. - Пакет ЕКО у програмі медичних гарантій за бюджетне фінансування.

Продовження Таблиці 1

1	2
5. Інструментарій становлення національно-патріотичного світогляду і пасіонарної позиції	
- Фінансування проєктів молодіжних громадських організацій. - Пропагування здорового способу життя. - Бюджетне фінансування науково-технічної, мистецької діяльності, фізичної підготовки, рекреації молоді. - Премії і гранти для обдарованої молоді. - Вікові обмеження на керівні посади з метою омолодження персоналу.	- Розвиток молодіжних центрів у громадах. - Діяльність молодіжних мерів. - Діяльність молодіжних рад при органах державної, регіональної влади, місцевого самоврядування. - Конкурси формату «Молодіжна столиця України». - Утвердження національної і громадянської ідентичності.

Джерело: сформовано авторами

використання інструментарію окреслює можливості вдосконалення політики в контексті цілей збереження людського потенціалу України.

Серед нового інструментарію молодіжної політики варто відзначити перспективність діяльності молодіжних працівників. На тлі проблем соціальної роботи та ресурсного забезпечення територіальних центрів соціального обслуговування, діяльність молодіжних працівників теж стикається з труднощами мотивації та фаховості. Завдяки фінансуванню Ради Європи в 2024 році здійснено опитування молодіжних працівників, яке вказало на пріоритети підтримки їхньої діяльності через фінансове забезпечення та надання можливостей професійного зростання. Лише для 56 % опитаних діяльність молодіжним працівником була основною [23]. Це вказує на важливість підсилення ініціативи діяльності молодіжних працівників в Україні. Станом на 2025 рік у громадах проводяться тренінги для молодіжних працівників, покликані розширити їхній штат. Проте одночасно необхідно забезпечити належну ресурсну базу їхньої діяльності, що б мотивувало до професійної діяльності і розвитку. Молодіжні працівники можуть стати дієвим інститутом прямої комунікації молоді та її єднання навколо вирішення спільних проблем.

Також серед нового інструментарію молодіжної політики (див. табл. 1) у сфері демо-відтворення варто відзначити програми стимулювання народжуваності в територіальних громадах. Так, у 2025 році ініціатива м. Чернівців стимулюванні народжуваності передбачає надання одноразових виплат – 15 тис. грн на першу, 30 тис. на другу і 60 тис. на третю і більше дитину. Така підтримка може стати ефективним стимулом для збереження люд-

ського потенціалу громад, які перебувають в складних умовах демографічних і міграційних втрат, особливо у фронтових і прифронтових регіонах.

Найменш розробленою є політика в сфері реєміграції. Сфера реєміграції виділена в такій редакції, а не як регулювання міграції взагалі, адже свободу переміщень обмежити можна лише частково в умовах воєнного стану. Мобільність – одна з визначальних свобод сучасної людини. Відтак доцільно впливати на зниження еміграційних намірів молоді через заходи молодіжної політики в інших сферах – зайнятості, освіти, національно-патріотичного виховання і т. д. Відтак ми виділяємо сферу реєміграції, що б мала концентрувати заходи, спрямовані на стимулювання повернення молоді в України, яка вже реалізувала право на мобільність.

В експертних дискусіях і наукових публікаціях можна часто зустріти рекомендації про необхідність реалізації програм реєміграції молоді з-за кордону, що передбачають надання додаткових пільг реємігрантам в Україні. Однак такий підхід може бути чинником маніпуляцій і розколу суспільства між населенням, яке залишалось в Україні та яке було змушене емігрувати. Тому способи стимулювання реєміграції мають виноситись у публічну площину суспільних й експертних дискусій. Критеріальні обмеження цільового стимулювання молоді може бути прийнятною базою для їх реінтеграції й посилення стійкості та єдності суспільства.

Чутливість до надання преференцій реємігрантам підтверджує ініціатива Міністерства національної єдності України бронювання від мобілізації чоловіків, які повернуться в Україну для зайнятості на підприємствах критичної інфраструктури. Така пропозиція викликала

гостру критику представників громадянського суспільства, в першу чергу, керуючись сприйняттям військовими ЗСУ, які четвертий рік захищають Україну.

Однак рішення щодо реєміграції та врегулювання еміграції молоді необхідно шукати. Масова і зростаюча еміграція молоді дійсно є колосальною національною проблемою. Є багато різних соціологічних обстежень, які подають вражаючі результати стосовно намірів молоді України виїхати за кордон. Для прикладу, з опитування «Рейтинг», проведеного у вересні 2024 року, 32 % осіб віком 16-35 років виявили бажання виїхати для проживання за кордон при можливості, 45 % категорично відмовились від такого наміру [24]. З опитування ГО «Аналітичний центр Cedos» у жовтні 2022-січні 2023 року молоді віком 14-34 роки, частка тих, хто не мав намірів емігрувати, складала 66 %, зрісши з 49 % у 2021 році [25]. Таким чином, молодь є дуже чутливою до патріотичних настроїв, які потім стрімко спадають на тлі розчарувань і небачення можливостей подальшого розвитку.

Недооціненою є сфера становлення національно-патріотичного світогляду і пасіонарної позиції молоді. Якщо б заходи в даній сфері реалізувались належним чином, то молоде покоління за роки незалежності, яке б набуло зараз зрілого віку, стало стійкою основою єдності суспільства України, неможливості маніпуляцій і розколів на питаннях мови та релігії. В Україні ще з 2018 року діє Концепція розвитку громадянської освіти, що пропагує надання освітніх послуг з врахуванням національних цінностей. У 2024 році затверджено Концепцію Державної цільової соціальної програми з утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2028 року. Це позитивні кроки, якщо нормативи не залишаться лише документами, а будуть дійсно впроваджуватись реальні рішення з питань ідентичності, що в умовах зовнішньої агресії є національною імперативом.

Для підтримки молоді в сфері становлення національно-патріотичного світогляду і пасіонарної позиції надважливим є її залучення до різних форм громадської, волонтерської, політичної активностей. Щодо цього залишається значний потенціал покращення. Так, за результатами опитування молоді «Рейтинг» у вересні 2024 року аж 73 % вказали на свою нездатність впливати на рішення місцевої влади [24]. Тобто мова йде навіть не про регіональні чи центральні органи влади. Такий результат є загрозливим індикатором та вима-

гає негайних дій влади і громадського середовища з виправлення ситуації. Це питання не лише мотивації молоді залишатись в Україні, але й формування нової політичної й інтелектуальної еліти.

Загальний опис стану молодіжної політики, її перспективних удосконалень та прогалин дозволяє обґрунтувати актуальні заходи підтримки молоді з позицій збереження людського потенціалу, пом'якшення проблем міграційних і демографічних втрат у складних умовах війни. Річ у тім, що за прогнозними розрахунками ООН до 2100 року очікується «крах населення Європи»: населення скоротиться на 20 %, при чому найбільше в Україні – на 61 % [26]. З іншого дослідження McKinsey Global Institute емпірично доведено про настання в світі «ери нестачі молоді», що обумовлено багаторічними спадними тенденціями в розмірі сімей, коефіцієнту народжуваності (нижчому за коефіцієнт заміщення). Що цікаво, у звіті відзначено, що нестачу молоді в першу чергу відчують держави з вищим рівнем розвитку [27]. Це означає, що їхня влада вже розпочала роботу з вирішення проблеми, де імміграційний чинник відіграє значну роль у заміщенні внутрішніх демографічних втрат. Відтак молодь України, яка емігрувала в час повномасштабної війни і продовжує виїжджати (особливо неповнолітні хлопці для вступу в іноземні заклади вищої освіти) навіть з намірами подальшого повернення, буде чутливою до стимулів інтеграції в новій державі.

Для України це не лише про демографічну катастрофу, яку прискорила повномасштабна війна, але й про вимушеність участі у боротьбі розвинутих держав зі значно кращими соціально-економічними умовами за людський потенціал. І в першу чергу ця боротьба буде за молодь, яка відзначається найвищим рівнем мобільності, потенціалом демотивації, професійного зростання та інших форм активностей. Для України недостатньо прийняти демографічну стратегію та реалізувати окремі заходи в сфері молодіжної політики. Має розроблятись система заходів підтримки молоді за визначеними сферами (освіти, зайнятості, підтримки створення сім'ї та демографічного відтворення, стимулювання реєміграції в Україну, становлення національно-патріотичного світогляду і пасіонарної позиції) з погодженням до цілей збереження людського потенціалу. Такі заходи мають бути обмеженими в кількості, однак зі зрозумілим наслідковим впливом та індикаторами моніторингу (табл. 2).

Таблиця 2

Головні пріоритети підтримки молоді України з посиленням наслідковим ефектом

Сфери	Пріоритети підтримки молоді
Сфера формування, використання і розвитку потенціалу молоді в Україні:	
- освіта	- Державні інвестиції в якісну освіту (освіченими неможливо маніпулювати, в т.ч. зовнішнім агресором). - Мотивація якісної педагогічної діяльності (оплата праці & навантаження). - Доступність якісних освітніх послуг, зменшення практик вимушеного репетиторства.
- зайнятість	- Розробка механізму переходу від навчання до праці. - Визначення різних категорій безробітної молоді, в т.ч. NEET зі специфікацією заходів стимулювання зайнятості під кожен з них. - Максимальна підтримка самозайнятості і підприємництва молоді, можливостей розвитку бізнесу з мікро- в малий, середній і великий.
Сфера стимулювання реєміграції в Україну	- Визначення критеріїв цільового стимулювання реєміграції молоді (законність виїзду, цілі повернення). - Перегляд механізмів нострифікації іноземних дипломів про освіту (в тому числі загальної середньої освіти) для працевлаштування чи продовження навчання в Україні (можливість працювати на державній службі, виборних посадах та ін.). - Визначення процедури визнання актів цивільного стану на тимчасово окупованих територіях України для можливостей набуття особами в майбутньому громадянства України та інших прав. - Організація обліку міграційних та реєміграційних процесів у розрізі вікових груп населення та регіонів походження. - Організація обліку реєстрації дітей, які народились за кордоном втікачами від війни в Україні. - Залучення мотивованих молодіжних працівників до прямих комунікацій з реємігрантами.
Сфера підтримки становлення сім'ї та демографічного відтворення	- Програми стимулювання народжуваності та усиновлення в територіальних громадах. - Розвиток інфраструктури закладів дошкільної освіти з якісними послугами та безпечними укриттями. - Забезпечення доступності соціальних послуг для сімей з дітьми з особливими потребами, зокрема через діяльність «муніципальних нянь».
Сфера становлення національно-патріотичного світогляду і пасіонарної позиції	- Створення молодіжних центрів у всіх чисельних громадах або спільних для менших за чисельністю населення і молоді громад. - Розвиток мережі молодіжних патріотичних організацій в усіх регіонах і громадах України. - Обов'язковість створення молодіжного уряду на центральному рівні, молодіжних рад на рівні областей, обрання молодіжних мерів і рад на рівні органів місцевого самоврядування. - Критеріальні вимоги до складу молодіжних рад у частині представництва різних молодіжних громадських організацій. - Підтримка книговидавництва українського авторства. - Підтримка і промоція культури фізичної активності та здорового способу життя.
Формалізація заходів	- Затвердження Державної цільової програми «Молодь України» на 2026-2030 роки, щорічного плану заходів та на їх основі регіональних і місцевих програм. - Затвердження стандарту «Молодіжна гарантія» за підходами ЄС.

Джерело: сформовано авторами

Оскільки безпекова ситуація в Україні є дуже нестабільною, пріоритети підтримки молоді повинні періодично переглядатись, моніторитись в ефективності та бути предметом публічних дискусій експертного середовища.

Висновки. Отже, в «еру нестачі молоді» багато держав включаються у боротьбу за людський потенціал. Україна була однією з найбільш чисельних держав у Європі, займаючи 6 позицію. Це дозволило їй багато років

бути донором людського потенціалу. Проте постійні демографічні та міграційні втрати поглиблювали демографічну кризу. Повномасштабна війна і масова вимушена еміграція спричинили демографічну катастрофу. Проте держава зберігає стійкість та продовжує боротьбу з агресором. Питання в тому, що молодь на тлі високих патріотичних настроїв у 2022–2023 роках відзначається поступовим зростанням еміграційних намірів. При-

чиною цьому є відсутність системних заходів підтримки молоді та очікуваних реформ, які б вказували на перспективи. Верховенство права, ринкова конкуренція, демократичні цінності заклали б основу для намірів молоді працювати і створювати сім'ю в Україні.

У подальших дослідженнях авторів буде визначено та проаналізовано індикатори оцінювання пріоритетів підтримки молоді України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Самборська О., Воскобійник С., Шевченко Д. Збереження людського потенціалу в умовах війни. *Економіка та суспільство*. 2023. № 50. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-19>
2. Томчук О. В. Проблеми збереження людського потенціалу України в умовах війни. *Актуальні проблеми економіки*. 2022. № 10–11(256–257). С. 126–135. <https://doi.org/10.32752/1993-6788-2022-1-256-257-126-135>
3. Тулай О. І., Карпишин Н. І., Ференс Б. В. Домінанти збереження та розвитку людського потенціалу в умовах турбулентності глобального світу. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. 2024. № 13. С. 84–98. <https://doi.org/10.31866/2616-745X.13.2024.306866>
4. Petrova I., Sandugey V., Mamedova S. Preservation and development of human potential of Ukraine in modern conditions. *Теоретичні та прикладні питання економіки*. 2023. Вип. 2(45). С. 46–57. <https://doi.org/10.17721/tppe.2022.45.5>
5. Колот А., Герасименко О., Шевченко А. Нові виклики для теорії та практики людського капіталу в умовах становлення «Індустрії 4.0»: компетентнісний аспект. *Економіка та суспільство*. 2023. № 53. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-8>
6. Rachmad Y. E. *Society 5.0 Human Resource Management: Maximizing Human Potential in the Era of Hyperconnectivity*. Publishing of Professional Book, Bristol suppl Issue, 2021.
7. Ekuma K. Artificial Intelligence and Automation in Human Resource Development: A Systematic Review. *Human Resource Development Review*. 2023. № 23(2). P. 199–229. <https://doi.org/10.1177/15344843231224009>
8. Tran P. P. High-Quality Human Resources in the Labor Market: A First Assessment of Potential and Obstacles. *SAGE Open*. 2024. № 14(3). <https://doi.org/10.1177/21582440241267259>
9. Cubas G., Ravikumar B., Ventura G. Talent, labor quality, and economic development. *Review of Economic Dynamics*. 2016. № 21. С. 160–181. <https://doi.org/10.1016/j.red.2015.06.004>
10. Дзюба Н. В. Соціально-економічні настанови (орієнтації) молоді крізь призму суб'єктивних оцінок. *Демографія та соціальна економіка*. 2021. № 3. С. 136–154. <https://doi.org/10.15407/dse2021.03.136>
11. Чуб О. Сприяння зайнятості молоді в умовах воєнного часу. *Соціально-трудова відносина: теорія та практика*. 2023. № 13, ч. 2. С. 1–10. [https://doi.org/10.21511/slrrp.13\(2\).2023.01](https://doi.org/10.21511/slrrp.13(2).2023.01)
12. Tvaronavičienė M., Mazur N., Mishchuk H., Bilan Yu. Quality of life of the youth: assessment methodology development and empirical study in human capital management. *Economic Research-Ekonomska Istraživanja*. 2022. № 35(1). P. 1088–1105. <https://doi.org/10.1080/1331677X.2021.1956361>
13. Шевцова Ю. Формування відповідальної поведінки молоді в процесі соціалізації. *Демографія та соціальна економіка*. 2024. № 2. С. 81–97. <https://doi.org/10.15407/dse2024.02.081>
14. Васильців Т. Г. (ред.). *Міграційні втрати молоді та ресурсний потенціал повоєнної відбудови України: моделювання взаємовпливів та інструментарій посилення резильєнтності*: монографія, електронне видання / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України». Львів, 2024. 350 с.
15. Круглашов А. М., Сабадаш Н. В. Молодіжна політика в територіальних громадах в умовах російсько-української війни. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*: зб. наук. пр. 2024. Вип. 2(166). С. 3–13. <https://doi.org/10.36818/2071-4653-2024-2-1>
16. Махсма М., Чуб О. Європейський досвід сприяння зайнятості молоді. *Економіка та суспільство*. 2022. № 40. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-59>
17. Harris A., Cuervo H., Wyn J. *Thinking about belonging in youth studies*. Cham: Palgrave Macmillan, 2021.
18. Jongbloed J., Giret J. F. Quality of life of NEET youth in comparative perspective: subjective well-being during the transition to adulthood. *Journal of Youth Studies*. 2021. № 25(3). P. 321–343. <https://doi.org/10.1080/13676261.2020.1869196>

19. Lambovska M., Sardinha B., Belas J. Impact of the COVID-19 pandemic on youth unemployment in the European Union. *Ekonomicko-manazerske spektrum*. 2021. № 15(1). P. 55–63. <https://doi.org/10.26552/ems.2021.1.55-63>
20. Morris K. Getting a foot in the door: local labour markets and the school-to-work transition. *Journal of Youth Studies*. 2023. № 28(1). P. 137–157. <https://doi.org/10.1080/13676261.2023.2248905>
21. Tunio M. N. et al. Determinants of the sustainable entrepreneurial engagement of youth in developing country – An empirical evidence from Pakistan. *Sustainability*. 2021. № 13(14). 7764. <https://doi.org/10.3390/su13147764>
22. Dyson J., Jeffrey C., Third A., Threadgold S. Viable youth futures. *Journal of Youth Studies*. 2025. № 1–4. <https://doi.org/10.1080/13676261.2025.2472959>
23. Потреби молодіжних працівників і працівниць в Україні в умовах війни: дослідження Ради Європи та партнерів (вересень-жовтень 2024 року): Youth Worker. URL: <https://youth-worker.org.ua/news/potreby-molodizhnykh-pratsivnykiv-i-pratsivnyts-v-ukraini-v-umovakh-viyny-doslidzhennia-rady-yevropy-ta-partneriv-2/> (дата звернення: 1.04.2025)
24. Опитування молоді: Оцінка молодіжних центрів і просторів та можливостей для молоді. Жовтень 2024: Рейтинг. URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/youth_survey_evaluation_of_youth_centres_and_spaces_and_opportunities_for_young_people.html (дата звернення: 1.04.2025)
25. Вплив війни на молодь України / ГО «Аналітичний центр Cedoss», Info Sapiens. Київ, 2023. 77 с. URL: <https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2023/09/bizhenczi-z-ukra%D1%97ni.-finalnij-zvit.pdf> (дата звернення: 1.04.2025)
26. Rao P. Mapped: Europe's Population Crash (2025-2100P): Visual Capitalist (13.02.2025). URL: <https://www.visualcapitalist.com/mapped-how-europes-population-will-change-by-2100/> (accessed April 01, 2025)
27. Dependency and depopulation? Confronting the consequences of a new demographic reality / McKinsey Global Institute, McKinsey & Company, 2024. URL: <https://surl.li/tebtv> (accessed April 02, 2025)

REFERENCES:

1. Samborska, O., Voskobiinyk, S., & Shevchenko, D. (2023). Zberezhennia liudskoho potentsialu v umovakh viiny [Preservation of human potential in war conditions]. *Ekonomika ta suspilstvo*, no. 50. [In Ukrainian].
2. Tomchuk, O. V. (2022). Problemy zberezhennia liudskoho potentsialu Ukrainy v umovakh viiny [Problems of preserving the human potential of Ukraine in wartime]. *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 10–11, pp. 126–135. [In Ukrainian].
3. Tulai, O. I., Karpyshtyn, N. I., & Ferens, B. V. (2024). Dominanty zberezhennia ta rozvytku liudskoho potentsialu v umovakh turbulentnosti hlobalnoho svitu [Dominants of the preservation and development of human potential in the conditions of turbulence of the global world]. *Mizhnarodni vidnosyny: teoretyko-praktychni aspekty*, no. 13, pp. 84–98. [In Ukrainian].
4. Petrova, I., Sandugey, V., & Mamedova, S. (2023). Preservation and development of human potential of Ukraine in modern conditions [Preservation and development of human potential of Ukraine in modern conditions]. *Teoretychni ta prykladni pytannia ekonomiky*, vol. 2(45), pp. 46–57. [In English].
5. Kolot, A., Herasymenko, O., & Shevchenko, A. (2023). Novi vyklyky dlia teorii ta praktyky liudskoho kapitalu v umovakh stanovlennia «Industrii 4.0»: kompetentnisnyi aspekt. *Ekonomika ta suspilstvo*, no. 53. [In Ukrainian].
6. Rachmad, Y. E. (2021). *Society 5.0 Human Resource Management: Maximizing Human Potential in the Era of Hyperconnectivity*. Publishing of Professional Book, Bristol suppl Issue, 2021. [In English].
7. Ekuma, K. (2023). Artificial Intelligence and Automation in Human Resource Development: A Systematic Review. *Human Resource Development Review*, no. 23(2), pp. 199–229. [In English].
8. Tran, P. P. (2024). High-Quality Human Resources in the Labor Market: A First Assessment of Potential and Obstacles. *SAGE Open*, no. 14(3). [In English].
9. Cubas, G., Ravikumar, B., & Ventura, G. (2016). Talent, labor quality, and economic development. *Review of Economic Dynamics*, no. 21, pp. 160–181. [In English].
10. Dziuba, N. V. (2021). Sotsialno-ekonomichni nastanovy (orientatsii) molodi kriz pryzmu subiektyvnykh otsinok [Socio-economic guidelines (orientations) of youth through the prism of subjective assessments]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika*, no. 3, pp. 136–154. [In Ukrainian].
11. Chub, O. (2023). Spryiannia zainiatosti molodi v umovakh voiennoho chasu [Promoting youth employment in wartime]. *Sotsialno-trudovi vidnosyny: teorii ta praktyka*, no. 13(2), pp. 1–10. [In Ukrainian].
12. Tvaronavičienė, M., Mazur, N., Mishchuk, H., & Bilan, Yu. (2022). Quality of life of the youth: assessment methodology development and empirical study in human capital management. *Economic Research-Ekonomska Istraživanja*, no. 35(1), pp. 1088–1105. [In English].

13. Shevtsova, Yu. (2024). Formuvannia vidpovidalnoi povedinky molodi v protsesi sotsializatsii [Formation of responsible behavior of youth in the process of socialization]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika*, no. 2, pp. 81–97. [In Ukrainian].
14. Vasylytsiv, T. H. (ed.). (2024). Migrantsiini vtraty molodi ta resursnyi potentsial povoiennoi vidbudovy Ukrainy: modeliuvannia vzaiemovplyviv ta instrumentarii posylennia rezylentnosti [Migration losses of youth and the resource potential of post-war reconstruction of Ukraine: modeling of mutual influences and tools for strengthening resilience]: monohrafiya [a monograph]. Lviv, 350 p. [In Ukrainian].
15. Kruhlov, A. M., & Sabadash, N. V. (2024). Molodizhna polityka v terytorialnykh hromadakh v umovakh rosiisko-ukrainskoi viiny [Youth policy in territorial communities in the conditions of the Russian-Ukrainian war]. *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy*, vol. 2(166), pp. 3–13. [In Ukrainian].
16. Makhsma, M., & Chub, O. (2022). Yevropeyskyi dosvid spriannia zainiatosti molodi [European experience in promoting youth employment]. *Ekonomika ta suspilstvo*, no. 40. [In Ukrainian].
17. Harris, A., Cuervo, H., & Wyn, J. (2021). Thinking about belonging in youth studies. Cham: Palgrave Macmillan. [In English].
18. Jongbloed, J., & Giret, J. F. (2021). Quality of life of NEET youth in comparative perspective: subjective well-being during the transition to adulthood. *Journal of Youth Studies*, no. 25(3), pp. 321–343. [In English].
19. Lambovska, M., Sardinha, B., & Belas J. (2021). Impact of the COVID-19 pandemic on youth unemployment in the European Union. *Ekonomicko-manazerske spektrum*, no. 15(1), pp. 55–63. [In English].
20. Morris, K. (2023). Getting a foot in the door: local labour markets and the school-to-work transition. *Journal of Youth Studies*, no. 28(1), pp. 137–157. [In English].
21. Tunio, M. N. et al. (2021). Determinants of the sustainable entrepreneurial engagement of youth in developing country – An empirical evidence from Pakistan. *Sustainability*, no. 13(14), 7764. [In English].
22. Dyson, J., Jeffrey, C., Third, A., & Threadgold, S. (2025). Viable youth futures. *Journal of Youth Studies*, no. 1-4. [In English].
23. Potreby molodizhnykh pratsivnykiv i pratsivnyts v Ukraini v umovakh viiny: doslidzhennia Rady Yevropy ta partneriv [The needs of youth workers in Ukraine in times of war: a study by the Council of Europe and partners] (2024): Youth Worker. Available at: <https://youth-worker.org.ua/news/potreby-molodizhnykh-pratsivnykiv-i-pratsivnyts-v-ukraini-v-umovakh-viiny-doslidzhennia-rady-yevropy-ta-partneriv-2/> (accessed April 01, 2025) [In Ukrainian].
24. Opytvannia molodi: Otsinka molodizhnykh tsentriv i prostoriv ta mozhlyvostei dlia molodi [Youth Survey: Assessment of Youth Centers and Spaces and Opportunities for Youth] (2024): Reitynh. Available at: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/youth_survey_evaluation_of_youth_centres_and_spaces_and_opportunities_for_young_people.html (accessed April 01, 2025) [In Ukrainian].
25. Vplyv viiny na molod Ukrainy [The impact of war on the youth of Ukraine] (2023). Kyiv: HO «Analitichnyi tsentr Cedoss», Info Sapiens, 77 p. Available at: <https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2023/09/bizhenczi-z-ukra%D1%97ni.-finalnij-zvit.pdf> (accessed April 01, 2025) [In Ukrainian].
26. Rao, P. (2025). Mapped: Europe's Population Crash (2025-2100P): Visual Capitalist. Available at: <https://www.visualcapitalist.com/mapped-how-europes-population-will-change-by-2100/> [In English].
27. Dependency and depopulation? Confronting the consequences of a new demographic reality (2024). McKinsey Global Institute, McKinsey & Company. Available at: <https://surl.li/tebtiv> (accessed April 02, 2025) [In English].